

139. Vårkumla sn, kyrkogården.

Pl. 115, 116.

Litteratur: B 973, L 1358. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 60; P. A. Sæve, *Berättelse* 1863, s. 32 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 121); L. Kinberg i VFT 1: 2 (1869, nytr. 1938), s. 17; K. Torin, *Register* 1875 (VFA); H. Eggertz-Hegardt, *Kyrkoinventarieförteckning* 1920 (ATA); O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 367; *Handlingar* 1938 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 973 (i KB F 1 7 a, bl. 20), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 973); S. Welin, blyertsteckning (VFA).

Sedan 1938 står runstenen rest på Vårkumla kyrkogård S om kyrkan, strax Ö om vapenhuset.

Vid Ulf Christoferssons avbildning av stenen 1687 fanns den »På Wårkumbla kyrkegårdh». Denna platsuppgift föres vidare till träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* och därifrån till B 973 och L 1358. Stenen förededde då samma skador som nu, d. v. s. den saknade rot och ett litet stycke upptill till vänster. Rest i egentlig mening har den sålunda icke kunnat vara vid detta tillfälle. P. A. Sæve återfann den icke, men L. Kinberg uppger 1869, att den var »inlagd i grunden på södra sidan» med endast vänstra kanten av stenen synlig. Enligt kyrkoinventarieförteckningen 1920 låg den »I korssockeln». Runstenens placering i kyrkmuren bör ha ägt rum före 1792, jfr Vg 138. Den uttogs i samband med kyrkans restaurering 1934.

Rödgrå granit med röd ytpatina. Höjd 1,50 m., bredd 0,80 m. Genom avflagring ha betydande partier av stenen fått en ljusare färg. Förutom det övre vänstra hörnet är ett stycke nedtill bortslaget, varvid dels första delen av resarens namn, dels nedersta delen av slingan till höger försvunnit. På grund av att stenen sålunda saknar rot, har den uppställts på cementsockel och fastgjorts med järndubbar.

Inskrift:

... - utr : rispi : stin : þ - ... r : kuþmut : faður : sin : ruku : su ... rþa : kuþan

... [g]otr(?) resti sten þ[annsi æfti]r Gudmund, faður sinn, Ruggu(?) su[n, ha]rða goðan.

»... göt(?) reste denna sten efter Gudmund, sin fader, Ruggas(?) son, en mycket god (man).»

Till läsningen: Före 2 **u** synes en obetydlig lämning av en bst, mest lik högra bst till **a**, grund och otydlig. Toppen på 3 **t** är bortvittrad, spår av bistavarnas ändpunkter äro bevarade. Övre delen av 4 **r** är bortvittrad. Endast undre punkten är bevarad i sk efter 4 **r** liksom i sk efter 9 **i**. Nedre delen av 16 **r** är bevarad. 17–19 **kuþ** äro säkra. 20 **m** är skadad upptill. 21–22 **ut** äro blott osäkert skönjbara i botten av ett avflagrat parti. 25 **þ** är genomgående tunn, mittpartiet av hst är borta. 26 **u** är svag men säker. Överdelen av 29 **i** är bortflagrad. 30 **n** synes svagt i flagringens botten. Av 36 **u** återstår nedre delen, grund. Efter det bortslagna stycket följa runfragment, som ingå i 37–39 **rþa**; av 37 **r** återstå stavarnas nederdelar, av 38 **þ** ett längre stycke av hst:s nederdel men inga spår av bst på grund av flagringen i kanten, av 39 **a** hela runan utom

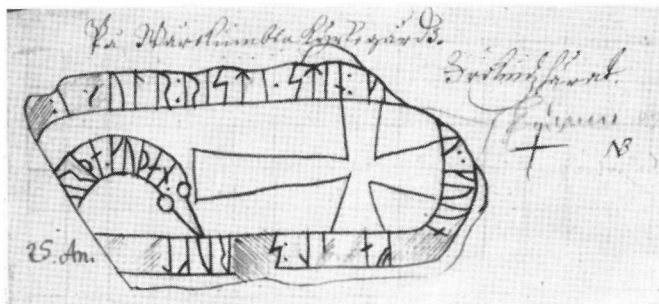

Fig. 236. Vg 139. Vårkumla sn, kyrkogården.
Efter teckning av Christofersson.

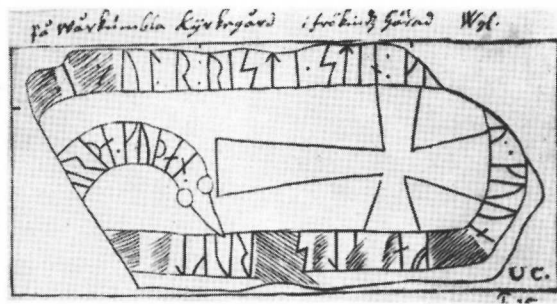
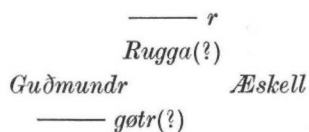

Fig. 237. Vg 139. Vårkumla sn, kyrkogården.
Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta* (B 973).

nedersta delen av bst. Efter nedre punkten i ett sk, vars övre punkt endast svagt skönjes i en flagring, följa 40–44 **kupan**. Övre delen av bst i 41 **u** är bortflagrad. Efter 44 **n** finns en grund fördjupning, som icke gör intryck av att vara huggen.

Några av runorna ha missuppfattats av Christofersson, andra har han lämnat olästa: 3 **l**, 8 **t**, 19 **u**, 20 **n**, 21–22 och 25–26 olästa, 27 **l**, 29–30 olästa, 34 **l**, 35–36 olästa. Läsningen går oförändrad igen i *Bautil*.

Den döde Gudmund är möjligen samme man, som rest runstenen Vg 130 efter sin broder Eskil. Runografiska skäl göra det troligt, att samme ristare, Trygge(?), utfört de båda ristningarna. Gudmund uppges vara son till **ruku** (gen.). Runföljden avser sannolikt ett från norskt område som binamn känt *Rugga*, enligt Lind till betydelsen svarande mot nynor. *rugga* 'svær og fyldig person', även 'oforsigtig og uvorn krabat'. Emellertid bör det kanske nämnas, att ett fem. substantiv *ruka* med betydelsen 'liten människa', dialektalt förekommer i Småland och Östergötland (Rietz). Namnets sällsynthet ger stöd åt den förmodan, att **ruka** på Vg 149 är samme man, som nämnes på Vg 139. En sammanställning av namnbeståndet i Vg 130, 139 och 149 ger följande släkttavla:

Tyvärr tillåta icke de obetydliga resterna av namnen i första och sista ledet en tolkning. Stenarnas inbördes tidsföljd blir: Vg 149, 130, 139. Man saknar i denna serie det monument över Rugga, som man har all anledning räkna med ha funnits.

Vårkumla sn, kyrkan.

Enligt kyrkoinventarieförteckningen 1920 fanns vid nämnda tidpunkt i Vårkumla kyrkas korsockel ytterligare en gravsten, av sandsten, med oläsliga runor på skråkanten. Därmed avses den gravsten, som P. A. Sæve (*Berättelse* 1863) beskriver ha »en svårtydd inskrift i något oregelbundna majuskler, af hvilken endast orden PRESBITER och HOMIN kunna med säkerhet urskiljas». Den behandlas av S. Gardell i *Gravmonument från Sveriges medeltid* (1937, rev. 1945), nr 637 a.

Vårkumla sn, Grännarp, se Vg 149.

Vartofta härad.

Vartofta härad gränsar i V till Redvägs, Frökinds och Vilske häradar, i N till Gudhems och Kåkindes häradar; i S går gränsen mot Jönköpings län, österut når häradet fram till Vättern. Det tillhörde under medeltiden Vartofta bo i Västergötlands sydöstra fjärding. I befolkningshänseende utgjorde det enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL ungefär $\frac{1}{16}$ av landskapet.

De 9 runinskrifterna (Vg 140–148) härröra från häradets nordvästra del och fördela sig på följande 4 socknar: Baltak 1, Mularp 1, Näs 4, Slöta 3. Övriga 36 socknar sakna stenar med runinskrift. Vg 149, nu i Vartofta-Åsaka sn, har hemortsrätt i Vårkumla sn, Frökinds hd, och har upptagits i redogörelsen för sistnämnda hd. Med hänsyn till planschäftet har inskriften dock behandlats i sin nummerordning.

Av de 9 runstenarna äro 8 liggande gravhällar: Vg 141–148; Vg 140 är en rest sten. 6 stenar (Vg 140–145) äro bevarade; 3 äro förkomna: Vg 146–148.

Av de bevarade 6 stenarna äro 2 (Vg 143, 144) fullständiga eller i det närmaste fullständiga. Detsamma är fallet med Vg 141 och 145, men stora ytskador göra, att inskrifterna på dessa äro nästan utplånade. Av 2 stenar (Vg 140, 142) återstå större fragment. Av de förkomna 3 stenarna känner man Vg 146 som hel, Vg 147 och 148 däremot som fragment.

Ingen runsten finns längre på ursprunglig plats. 4 av stenarna tillhöra Statens historiska museum (Vg 142–145).

Den tidigast observerade runinskriften är Vg 140, som upptecknats av Johannes Bureus 1628. Märkligt nog blev den sedan obeaktad ända fram till 1860-talet. Den finns varken i *Bautil* eller i Liljegrens *Runurkunder*. 1687 avtecknade Ulf Christofersson, Antikvitetskollegiets ritare, Vg 148. På 1600-talet hade sålunda 2 inskrifter blivit kända. Av dessa finns Vg 148 avbildad i J. Göransson, *Bautil* (1750). På 1700-talet fick man kännedom om ytterligare 2 inskrifter: Vg 146, 147. Dessa två jämte Vg 148 äro registrerade i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). De 4 gravstenarna från Näs sn (Vg 142–145) kommo i dagen under slutet av 1800-talet. 1916 gjordes det sista fyndet: Vg 141.

140. Baltaks sn, Madängsbro.

Pl. 116.

Litteratur: T 78. J. Bureus, KB F a 10: 2, s. 116 d, F a 5, nr 568, F e 17, s. 30 (den sistnämnda är en av okänd hand utförd avskrift av F a 5); C. J. Wahlberg, Brev ²⁸/₇, ²⁸/₈ 1863 t. Riksantikvarien (ATA); C. J. Ljungström, Brev ²⁰/₆ 1870 och ²⁵/₈ 1875 t. B. E. Hildebrand (ATA), Vartofta härad och staden Falköping (1877), s. 75 f.; Handlingar 1930–31 (restaureringsrapport) i ATA; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 383.

Äldre avbildningar: Bureus, bläckteckning (i F a 10: 2); C. J. Wahlberg, blyertsskiss [1863] (ATA); A. G. Ljungström, teckning återgiven i Ljungström, Vartofta härad; S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 78); K. E. Sahlström, foto 1931 (situationsbild, ATA).

Runstenen står sedan 1931 rest 35 m. SSV om Madängsbro i grässlänten V om landsvägen Madäng-Baltaks kyrka. Nederdelen av stenen saknas.